

הרב יהושע זן-דייק

רב היישוב רמת מגשימים

אכילת בן בבית הוריו שאינם שומרי מצוות

שאלה

נשאלתי ע"י יהודי שחזר בתשובה ב"ה ורוצה להתארח בבית הוריו שאינם שומרי מצוות. ההורים השתדלו למענו וקנו כלים חדשים למטבח, עשו הפרדה בין בשר לחלב ודאגו להטביל את הכלים וכו'. אך מידי פעם מגלה הבן כלים בשריים שהתערבו בכליים חלביים (וכן להפך), כשלטענת הוריו הערבוב נעשה בטעות ע"י אורחים, אך הם עצמם משתדלים להקפיד על כך. על כן נפשו של אותו יהודי בבקשתו – האם מותר לו להמשיך ולהתארח בשבתות ולאכול בבית הוריו? והאם לכתחילה ראוי לו להחמיר ולא להתארח?

תשובה

א. הקדמה

שאלה זו מורכבת מכמה סוגיות הטעונות בירור: א. האם יש מקום להחמיר לא לאכול דבר שנתבטל בשישים וכיוצ"ב, או שזה היתר גמור. ב. האם במצב של כיבוד אב ואם הדין שונה. ג. האם הוריו נאמנים להעיד בפניו שהם משתדלים לשמור על בית כשר.

ב. דבר שהותר עפ"י דין תורה אין מקום להחמיר

בגמרא בברכות (דף ח' ע"א) מובא: "אמר רבי חייא בר אמי בשם עולא, גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים". ונשאלת השאלה, וכי אדם העמל לפרנסתו ואינו ירא שמים גדול מאדם שהוא ירא שמים? אלא על כרחך הנהגה מיגיע כפו אף הוא ירא שמים, שאל"כ כיצד יהיה עדיף על הירא שמים? וא"כ מה החידוש שירא שמים ועמל גדול יותר מירא שמים שלא עמל? וכתב השל"ה (מסכת שביעית, נר מצוה ד"ה תכלית הלימוד) שתכלית לימוד תורה הוא ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ומי שהוא מורה הוראה צריך להיות ירא הוראה שלא להכשיל ח"ו את הציבור, ורק אם ברור לו הדבר כשמש יורה בדבר ובכל ספק יש להתבונן בספר ואף להתייעץ עם אחרים ואפי' עם תלמידיו. ואע"פ שצריך שתהיה יראת אלוקים בלבו של הפוסק, "מ"מ אל תאמרו, א"כ נחמיר על רוב (כלומר נחמיר ברוב הפעמים : ו.), כי אין זה נקרא מורה הוראה להחמיר לאחרים שלא כדין ולו לעצמו יחמיר כטוב בעיניו. ובמסכת ברכות פ"ק אמר בדוד המלך ע"ה שהיו ידיו מלוכלכות בשפיר ושליה כדי לטהר אשה לבעלה. לא אמר כדי לטהר או לטמא, רק היה יגע כ"כ באם הוא טהור בכירור ע"פ הדין שח"ו לא יטמאנה ויחמיר לאחרים לבטלם

מפּו"ר. ומכו"ש שמוזהר בעל הוראה שלא יכשיל ח"ו אחרים, רק (אלא י. ו.) בא לאשמועין כח דהיתרא. וכן ה"ה בכל הוראות ואפי' לעצמו שמידת חסידות היא שיחמיר לעצמו, הני מילי כשיש מקום לחומרא, אבל אם אין מקום להחמיר רק שירצה להחמיר מחמת חסרון ידיעה ואלו היה לומד ומעיין בבירור היה רואה שאין מקום לחומרא ועל כל זאת הוא מחמיר, זהו חסיד שוטה".

ובכך מבאר השל"ה את דברי הגמ' לעיל "גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים" – ד"ירא שמים קורא בכאן מי שהוא מחמיר ומטריף (מחוסר ידיעה, שלכן הוא ירא י. ו.) אבל גדול ממנו מי שמייגע בתורה ולומד עד שנתברר לו שמותר באכילה, וזהו הנהנה מיגיע כפיו, כי ידיו רב לו בתורה אז אשריו בעוה"ז שהוא נהנה מאכילה וטוב לו לעה"ב שעסק בתורה".

למדנו מדבריו, שכשהדין ברור כשמלה אין מקום להחמיר בתנאי שיודע שזהו הדין הודאי. ומה שאומרים שמידת חסידות להחמיר זה רק במקום שיש לו ידיעה, והוא יודע שיש דעות שונות ורוצה לנהוג כמו הדעה המחמירה, אך להחמיר מחוסר ידיעה אין זו מעלה.

וכן כתב בשו"ת הרמ"א (סי' נ"ד) שנשאל על שמן זית שהיה נמכר בחביות עץ והיו שחששו לכך שהיו מושחים (את החביות) בשומן חזיר כדי שהשמן זית לא יחלחל בעץ, האם מותר לאוכלו. והשיב הרמ"א שלדעתו אין לחוש לדבר מב' סיבות: א. השומן חזיר נותן טעם לפגם. ב. אף אם הטעם לשבח הרי הוא בטל בשישים, וכיוון שזה נעשה ע"י נוכרים אין בעיה של מבטל איסור לכתחילה. ומניין ידע שזה בטל בשישים? ותרץ שרוב הגויים טועמים אותו בימי ענוייהן (שאלו ימים שאסור להם לאכול בשר ולא טעם בשר עפ"י דתם) ולא מרגישים בו טעם חזיר, וכן מסיחין כן לפי תומם שאין בו שום טעם לואי, וכ"ש בענייננו שאינו דבר ברור שמשימים בו שומן חזיר וזהו רק ספק, ולכן הסיק הרמ"א "ולכן נראה לי מכל הני טעמי דשמן זית מותר ופוק חזי מאי עמא דבר".

אלא שאז שואל הרמ"א, שמא יש מקום לשואל להחמיר על עצמו על כך? עונה לו הרמ"א: א. כבר אמרו בירושלמי דנדרים (פ"ט ה"א) "די לך במה שאסרה תורה", וא"כ אין להוסיף איסורים שאינם לצורך. ב. ואמרו בירושלמי הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, וא"כ ה"ה להכא. ג. בירושלמי לגבי התרת שמן לאחר שאסרו שמן גויים וחזרו והתירו, שמואל קיבל עליו את ההיתר ורב החמיר ולא אכל ושמואל אמר לרב וגם הכריחו שיאכל ואמר לו שאם יסרב יפרסם עליו שהוא זקן ממרא, עד שלבסוף נכנע רב ואכל (מובא בתוס' ע"ז דף ל"ו ע"א ד"ה אשר לא יתגאל).

והוסיף הרמ"א שלא קשה מיחזקאל שלא אכל מבהמה שהורה בה חכם, ששם יש חשש שמא הורה בטעות וכדו', אך בדבר שאין בו ספק וההלכה ידועה בו אין מקום להחמיר "שמנהג פשוט בכל ישראל לאכלו ולית דחש ביה וליכא ביה ספיקא כלל דאין להחמיר בזה... ולכן לדעתי המחמיר בדבר זה אינו אלא מן המתמיהים". רואים בדבריו שבמקום שההלכה ברורה להיתר, כגון ההלכה של ביטול בשישים ונותן טעם לפגם שאינו אוסר בדיעבד תבשיל, אין מקום להחמיר כלל, והמחמיר אינו אלא מן המתמיהין.

במרדכי בחולין (ריש פרק כל הבשר) הובאה תשובת מהר"ם (סי' תרע"ו): "ששאל אדוני ששמעת שאני נוהג שלא לאכול בשר בהמה וחיה אחר גבינה ומקל בבשר עוף. בימי חורפי הייתי מתלוצץ בבני אדם העושים כן, ואדרבה שרי ליה מארי היה נראה בעיני כמו מינות, עד שפעם אחת מסעודה לסעודה מצאתי גבינה בין השיניים, גזרתי על עצמי להחמיר בבשר אחר גבינה כמו גבינה אחר בשר, ואין בדבר זה כמו חולק על דברי הש"ס ולא כמוסיף שהוא גורע, דהא חזינן בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ה ע"ה) דאמר אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא דאילו אבא וכו' וכל חד מצי לאחמורי אנפשיה לעשות משמרת".

וכתב המהרש"ל בעטרת שלמה (הובא בתורת האשם לבעל התויו"ט על תורת חטאת כלל ע"ו דין ב' ד"ה ולכן החמיר) שלמדנו מדברי המהר"ם שבמקום שיש הלכה פסוקה בש"ס אין מקום להחמיר, אא"כ מתקיימים ב' תנאים. א. כשקרתה שתקלה באה לידו, כמו שקרה למהר"ם שפעם מצא גבינה בין שיניו כשאכל בשר. ב. שמצינו שהראשונים ג"כ החמירו על עצמם בעניין זה.

ולכן בהרחקה בין בשר לחלב שמצאנו בגמ' (חולין דף ק"ה ע"א) שמר עוקבא אמר על עצמו שהוא חומץ בן יין כי אביו היה שוהה עשרים וארבע שעות בין בשר לחלב והוא שוהה רק בין סעודה לסעודה, א"כ כיוון שבהלכות אלו מצינו הפלגות יתירות בש"ס, ע"כ מי שרוצה להחמיר יש לו מקום ובתנאי שישנה סיבה מספקת, כגון שבאה תקלה על ידו.

והוסיף בשו"ת תרומת הדשן (סי' ק"א) דאפי' אם קרתה לו תקלה חד פעמית, אילולי שמצינו בש"ס שבדבר זה יש מקום להחמיר, היה אסור להחמיר, והמחמיר ייחשב ל"כל המוסיף גורע" ומצינו אף באיסור כרת דסומכים על הכלל שאשה טובלת בזמנה ולא חוששים "שאמרו ז"ל בפרק כל היד (נדה דף ט"ו ע"ב) דבעלה מחשיב ימי ווסתה ובא עליה. והטעם משום דאסור לעמוד בימי טומאתה ולא אמרינן דילמא טעות אירע לה ושכחה... ואפילו אם אירע פעם אחת טעות לא חיישינן משום הכי לזימנא אחריתי" (תרומת הדשן שם).

ג. שיטת ה'איסור והיתר' להחמיר מדין "קדש עצמך במותר לך"

לעומתם, בעל איסור והיתר הארוך (שער נ"ז סי' ט"ו) כתב דכל המוסיף גורע זה "דווקא להוסיף ולהורות טריפות אחרות יתר על אלו שמנו חכמים לאסור. אמנם אם רצה להחמיר על עצמו שלא לאכול מהבהמה ועוף או מכל דבר שנשאל עליו לחכם או מתבשיל שנפל או שנמצא בו איסור בכלי שני או בכלי ראשון ויש שישים או בשר אחר גבינה באותה סעודה, ומכל כה"ג ולהרחיק עצמו מכל דבר כיעור - הרשות בידו. כמו שמצינו בקדמונים שלא אכלו בשר כוס כוס וכה"ג. וגם אמרו בהמה שהורה בה חכם בעל נפש לא יאכל ממנה. וכן כתב מהר"ם, וכל אדם יכול לגדור ולהתקדש עצמו אף במותר לו ואין זה כמוסיף על התלמוד ומביא ראיה, וגם מצווה היא כמו שדרשו חז"ל "כי עם קדוש אתם לה' אלו קיכם". הרי מפורש שאדם יכול להחמיר על עצמו גם בדברים שמצאנו בתלמוד היתר. ומצווה על האדם להוסיף סלסול על עצמו. והוא לומד כן מהפסוק "כי עם קדוש אתה לה' אלו קיכם" (דברים י"ד ב') ונראה שהתכוון לדברי חז"ל "קדש עצמך במותר לך".

אך התורת האשם חלק על האיסור והיתר מכמה טעמים:

א. אין להביא ראיה מהמהר"ם, דהתם מדובר על נושא שמצינו בש"ס שכל המחמיר בו תבוא עליו ברכה, ולכן יש מקום למי שרוצה להחמיר על עצמו, וכדיוק התה"ד והמהרש"ל הנ"ל.

ב. והראיה שהביא מהגמ' (חולין ל"ז ע"ב, מ"ד ע"ב) שבהמה שהורה בה חכם בעל נפש לא יאכל ממנה, מבואר בגמ' חולין (דף מ"ד ע"ב) דדווקא במלתא דתליא בסברה יש מקום להחמיר, כפי שכתב רש"י (שם ד"ה דתליא בסברא): "דהתם איכא לספוקי דלמא לא הוי סברא מעליא... כגון מקיפין בריאה... ופעמים שאדם טועה במראותיהן". ובאר הרא"ש (שם) דהיינו שיש חשש שמא החכם טעה בשיקול הדעת, אך בדבר שזו גמרא מפורשת להיתר אין צריך לחשוש - ויאכל.

ומסיק תורת האשם (שם): "ונראה לי ג"כ דלמהרא"י ומהרש"ל באיסור כלי שני וכן לאסור אף במשוער בשישים דהוי כמו מינות ואף אם בא מכשול לידו פעם אחת, כיוון שלא מצינו שהחמירו בזה האמוראים (לאסור). ולכן לדבריהם הרוצה לאסור עצמו בדבר המותר צריך לדקדק היטב שלא יהיה נראה כשמץ מינות ח"ו, ותצא שכרו בהפסדו"^(א).

ד. מעלת אכילת איסור שהתבטל עפ"י ה'בני יששכר'

והנה, בבני יששכר (מאמרי חודש אדר, מאמר ב', שקל הקודש, דרוש ז') הפליג בדבריו וכתב שלא רק שאין זו מידת חסידות להחמיר בדבר שנתבטל בשישים וברוב ובכיוצ"ב, אלא יש אף עניין להקפיד לאוכלו דווקא, ואף למצווה ייחשב.

ז"ל: "כל ענייני עוה"ז צריכין לבירור לברר הטוב מן הרע, וזהו סוד אכילה ושתיה וכל ענייני עוה"ז באכול האדם את הצומח והחי אזי שב האכילה ההוא להיות עצם מעצמיו ובשר מבשרו... הנה נתברר הטוב מן הרע, והנה גם כל העניינים והנבראים האסורים עפ"י התורה מן הצומח והחי על כרחך יש בהם ניצוצי קדושה... וכיוון שאסורים מהיכן יתברר? ומבאר הבני יששכר: "שלפעמים תתבטל חתיכת איסור בהיתר והוא נאכל על פי התורה, כגון שנתבטל בשישים, או יבש ביבש ברוב, אבל תדע שהוא ממחשבות הצור תם, הוא ית"ש יודע אשר הניצוץ הטמון באותה חתיכה האסורה ביחוד יכול להתברר על ידינו, הנה ית"ש מזמין שתפול החתיכה האסורה הזאת לתוך ההיתר ותתבטל, ואכול יאכלו אותה על פי התורה ותתברר הניצוץ הזה".

וע"כ מסיק הבני יששכר: "כיוון שהדבר הזה הוא מאת הש"י שהוא מזמין הדבר האיסור שיתערב ברוב היתר בכדי שיהיה ניתר באכילה, כי יודע הש"י שזה הוא מכלל הבירור הנמסר

(א). וסיפר לי תושב היישוב מרדכי שוורץ הי"ו, שלפני שנים בהיותו מנכ"ל מלון כינר, היה אירוע רב משתתפים שהיה צריך להכין לכבודו אוכל ומנות רבות, ובטעות נשפך במטבח חלב לקדירה שהיה בה כבד קצוץ רב, והנ"ל טלפן הישר לגרא"ד אורבך שליט"א אב"ד טבריה, שהוא חתום על תעודת הכשרות של המלון לשאול מה לעשות בקדירה, כי חשש להפסד רב. וענה לו הגרא"ד שיש להסיר החלב וקצת מן הכבד והשאר בטל בשישים ומותר באכילה. כעבור שעה הופיעה מונית במלון, ויצא ממנה הגרא"ד. המנכ"ל נבהל, מפני שחשב שהרב הגיע על מנת לגעור בעובדים על התקלה, אך הגרא"ד התיישב בלובי וביקש לאכול מנת כבד. והוסיף שהוא ידע שאם לא יבוא לאכול יחששו מלהגיש זאת שמא אינו כשר וכו', ולכן בא לאכול, להראות שכשהוא אומר שזה כשר אזי זה כשר. הרי לפנינו "מעשה רב".

לישראל, וא"כ מצווה הוא בדווקא שיאכל ישראל החתיכה ההוא ולא יחמיר כעניין שאמרו רז"ל (ברכות ח' ע"א) גדול הנהנה מיגיעו יותר מיר"ש. ופירש בזה הרב הקדוש בעל השל"ה (כפי שהביאנו לעיל י"ו). נהנה מיגיעו היינו שייגע את עצמו בתורה ויודע להכשיר המאכל הזה עפ"י התורה, והאדם הזה אוכל המאכל ונהנה ממנו, הנה הוא גדול מן הירא שמים שאינו רוצה לאכול מטעם שיש בו תערובת איסור, והבן הדבר. על כן לדעתי הצעירה, אין זה מדרך החסידות מה שכמה אנשים נוהגים סלסול בעצמם שלא לאכול מן שום מאכל שהיה עליו שאלת חכם, הגם שהוא דבר פשוט ומבואר דינו להיתר כגון על ידי תערובות בששים וכיוצא, כי לדעתי אדרבה מצווה הוא יאכלו ענווים וישבעו, כי הוא נסיכה מאת הש"י שישוב האיסור להיתר ויתברר על ידי אכילת ישראל".

ומה שהגמ' בחולין (דף מ"ד ע"ב) דורשת בשבח יחזקאל "ולא בא בפי בשר פגול" (יחזקאל ד' י"ד) - שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם", א"כ משמע שיש מקום להחמיר אף במקום שחכם התיר הדבר, וא"כ קשה על דבריו לעיל? ותרץ הבני יששכר דגמ' זו מדברת במלתא דתליא בסברה, שבוה יש לחשוש שמא טעה החכם ולכן יש מידת חסידות להחמיר ולא לאכול, משא"כ בדבר שפשוט עפ"י דינא שהותר - בזה אין מקום להחמיר, ולדבריו אדרבה, יש מקום לאוכלו ולזכות ייחשב לו.

ה. במקום כיבוד הורים יש להקל לכו"ע

ואף שמדי מחלוקת לא יצאנו, שהרי יש הסוברים שיש מקום לחסיד להחמיר, אך נראה שבמקום כיבוד אב ואם יש להכריע שלא יחמיר, ויאכל אצל הוריו לכו"ע.

דהנה, השו"ע (או"ח סי' י"ז ס"ב) פסק דנשים פטורות מציצית מפני שהוא מצוות עשה שהזמן גרמא. והוסיף הרמ"א (שם): "ומ"מ אם רוצים לעטפו ולברך עליו הרשות בידם כמו בשאר מצוות עשה שהזמן גרמא, אך מיחזי כיוהרא לכן אין להן ללבוש ציצית הואיל ואינו חובת גברא [פי' אינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית]". וא"כ משמע שבמצווה שהיא חובת גברא ממש כתקיעת שופר בר"ה, שפיר יכולות הנשים לתקוע ואף לברך לדעת הרמ"א. וביאר המג"א (שם ס"ק א'): "דאף מי שאינו מצווה ועושה יש לו שכר ושייך לומר וצונו כיוון שהאנשים נצטוו וגם הם יש להם שכר".

וקשה, שהרי בהלכות פסח (סי' תע"ב ס"ה) פסק השו"ע דתלמיד לפני רבו אין צריך להסב, ושם כתב המג"א (ס"ק ו') בשם הט"ז והמהרש"ל דכל הפטור ומיסב נקרא הדיוט, ומקור דין זה מהירושלמי פ"ק דשבת, והקשה המג"א (שם): "דצריך להתיישב בדבר שהרי כמה פעמים מצינו שמחמירין בדבר שאנו פטורים בו", א"כ מתי רצוי להחמיר ומתי אסור ונקרא הדיוט?

וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' תרל"ט ס"ז) בעניין ירדו גשמים בסוכה דפטור מן הסוכה והוסיף הרמ"א (שם) דכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא מההדיוטות. וא"כ כיצד ניישב בין הדברים?

וראיתי בספר נפש חיה (לרב ראובן מרגליות זצ"ל; בסי' י"ז) דתירץ דלא אמרו בירושלמי דהוי כהדיוט אלא במקום שאינה עשייה של מצווה כלל, או הנוהג בחומרא דאתי ליד קולא. ולכן כשירדים גשמים בסוכה אין מקום להחמיר ולשהות בה, דאם יחמיר הרי הוא מבטל מצוות עשה דעונג יו"ט (ובכלל, נראה דבכה"ג אין כלל מצוות ישיבה בסוכה, דתשבו כעין תדורו כתיב, ואין אדם דר בבית דולף גשמים, וא"כ המצווה לא קיימת במציאות זו).

וה"ה במיסב לפני רבו. זו חומרא דאתי לידי קולא, דמכיוון דאינו חייב להסב הוי זלזול כבוד רבו, אם לא יטול ממנו רשות.

וא"כ ה"ה בענייננו, דון מינה ואוקמיה באתריה: אם הבן מתארח בבית הוריו, המשתדלים מאד להקפיד בכשרות, לכה"פ לכבודו, ורוצים שהמטבח יהיה כשר כדי שבנם יוכל לאכול בביתם, א"כ כשקרחה תקלה, כגון שבישלו חלבי בסיר בשרי שאינו בן יומו, כיוון דמעיקר הדין, התבשיל מותר (כשאינו חריף), משום שנותן טעם לפגם מותר, א"כ המחמיר בכה"ג ולא אוכל הרי הוא גורם צער להוריו, וא"כ זו חומרא דאתי לידי קולא, וע"כ יש להשתדל ולהתאמץ בכח דהיתרא, עפ"י דין תורה, שיוכל לאכול בבית הוריו ולא לגרום להם צער.

וכן מצאתי בקונטרס "הלכה כרבי אליעזר" (עמ' 36) לגרא"מ מן שך זצ"ל: "הורה רבנו (הגרא"מ) לבני ישיבות שאין דעת הוריהם נוחה ממנהגיהם ודקדוק ההלכה שלהם ומתווכחים איתם על הנהגותיהם, ובאים לידי ריב ומדון, שבכל דבר שכתבו הפוסקים שבמקום הפסד מרובה יש להקל, אזי ג"כ כאן יש להקל, מפני שריב עם ההורים נחשב להפסד מרובה". וא"כ ה"ה בנידון דידן.

וראיתי בספר ועלהו לא יבול (ח"ג עמ' קצ"ה) שכתב בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל על אדם המקפיד לאכול כשרויות מהודרות והוריו אינם מקפידים על כשרות מהודרת האם יכול לאכול אצלם. וענה הגרש"ז שאם יש כשרות של רבנות ידועה אפשר לסמוך על זה ולאכול, ש"הרי מצוות כיבוד אב ואם היא מצוות עשה מדאורייתא, ואילו החומרות שיש בהידורים של כשרויות שונות כמעט תמיד הן חומרות מדרבנן". והוסיף הגרש"ז שהוא לא מכניס לביתו דג קרפיון מחשש לתולעים, אך כאשר מגיע לשמחות אצל אחרים הרי הוא אוכל. ודון מינה ואוקמיה באתריה.

ו. האם ניתן לסמוך על הורים שאינם יר"ש המשתדלים לשמור על כשרות בביתם

עד כה, יצאנו מתוך הנחה שאכן הוריו משתדלים באופן כללי להקפיד על דיני הכשרות עבורו, אלא שמידי פעם קורות תקלות על ידם, שאינן אוסרות את המאכל בדיעבד. אולם צריך בירור האם ניתן בכלל לסמוך על דברי הוריו, המחללים שבת, שהם קונים עבורו אוכל כשר?

השו"ע (יו"ד סי' קי"ח ס"ז) כתב: "אם שלח (בשר) ע"י גוי בלא חותם, אם אותו מקום מעבר לרבים מותר, שהוא ירא שמא יראנו אחד מהעוברים ויתפס עליו כנגב". ונראה דה"ה בנידון דידן, שמכיוון שההורים רוצים מאד שבנם ומשפחתו יאכלו אצלם, וברור להם שאם בנם יתפוס

אותם ששיקרו לו ובישלו לו בשר שאינו כשר, יותר לא יאכל אצלם כלל, א"כ בכה"ג הם יראים מלשקר ולכן רשאי לסמוך עליהם ולאכול אצלם.

וכ"כ בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"א סי' נ"ד) בשאלה הפוכה – האם רשאי אב לאכול אצל בנו המחלל שבת, שמבטיח לו ששומר על כשרות, וכתב האג"מ: "שיש מקום להקל להרבה אנשים, באם האב יודע וקים ליה בגוה דבתו וכלתו שלא יכשילוהו באיסור משום דמכיר טבעה בידיעה ברורה ע"י שניסה אותה הרבה פעמים וראה שאינה מכשילתו מטעם שאינה רוצה לצער או שטבעה שלא להעביר אחרים על דעתם יכול לסמוך עליה ולאכול מה שמבשלת בעדו מבשר וכל דבר כשאמרה לו שהוא מבשר כשר ובכלים שהזמינה עבורו". עיי"ש.

וכן פסק הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רנ"ג), דבמקום שההורים אוכלים בביתם גם דברים שאינם כשרים חייב הבן לראות את הבשר שמכניסים לסיר הכשר ולוודא שהייתה עליו חותמת כדת, אך כשההורים אומרים שהם מכניסים רק אוכל כשר לביתם ואפי' כשר למהדרין כרצון הבן, א"כ ההורים הרי הם נאמנים ואין צריך להקפיד לראות את החותמות כשמכניס לקדירה. והוסיף שאפי' אם האב מחוץ לביתו אוכל גם דברים שאינם כשרים, ל"ע, אעפ"כ "דעתי נוטה דכיוון שטוען ואומר שבביתו מכניס רק מהדרין והבן מכיר טבעו שהוא ישר ולא ישקר לו נאמן, וכ"ש שיש כאן חשש איבה מצד אביו וברור להבן שלא ישקר, מצינו בחז"ל שחששו טובא לאיבה ויכול להאמינו ולאכול אצלו", והוסיף: "בענייננו דהחשש איסור הוא רחוק ויש כאן חשש איבה וזלזול בכבוד אביו מוראו, נראה שאין הכרח לחשוש במקום חשש איבה לאיסור", ולא זו בלבד, אלא אפי' אם האב אינו מקפיד תמיד בביתו לאכול רק מאכלים כשרים, ורק כשהבן מגיע לביתו הוא קונה 'מהדרין' ומבשל בכלים מיוחדים "אם מכיר אביו ואמו שבטוח שלעולם לא ירמו אותו... יש לו על מה לסמוך".

וא"כ כ"ש בנידון דידן, שהוריו הכשירו את מטבחם ומקפידים לקנות רק מוצרים כשרים ומקפידים להפריד בכלים בין בשר לחלב, שיש לו לכבד את הוריו ולאכול אצלם, דגדולה היא מצוות כיבוד הורים שהוקשה לכבוד המקום, ואל לו לצער את הוריו, וכדאיות הן הדעות המקלות לסמוך עליהן בשעת הדחק, ובכה"ג הקולא היא חומרא בכבוד אב ואם.

ז. 'קולות' שניתן לסמוך עליהן בשעת הדחק לצורך כיבוד אב ואם

לאור הנאמר לעיל, מצאנו לנכון לכתוב 'קולות' שניתן לסמוך עליהן בשעת הדחק, מפאת מצוות כיבוד אב ואם כדלקמן:

א. מזלג שנטרף באופן ודאי (ע"י אורחים שאינם מקפידים), שהתערבב עם שאר המזלגות שבבית ההורים.

הרשב"א בתורת הבית הקצר (ב"ד ש"ד ל"ח ע"א) כתב, שכלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב. ואעפ"י שאפשר להגעיל את כל הכלים ואז יוגעל גם אותו כלי, וא"כ הרי זה לכאורה דבר שיש לו מתירים, ודבר שיש לו מתירים אינו בטל אפי' באלף – אין זה נחשב לדבר שיש לו מתירים, מכיוון שצריך לטרוח ולפזר ממון, ובכה"ג לא אומרים

דבר שיש לו מתירין, ולכן זה בטל. ובתורת הבית הארוך (שם ל"ח ע"ב) הוכיח הרשב"א את דבריו.

וכן פסק השו"ע (יו"ד סי' ק"ב ס"ג): "כלי שנאסר בבליעת איסור שנתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב ואין דנים אותו כדבר שיש לו מתירין. [לפי שצריך להוציא עליו הוצאות להגעילו וכל כיוצא בזה. רמ"א]."

והרש"ל (הובא בט"ז שם ס"ק ח') הוסיף טעם, דדבר שיש לו מתירים נאמר רק בדבר שההיתר יבוא ממילא, כעבור זמן מה, כמו ביצה שנולדה ביו"ט שתהא מותרת מאליה במוצאי יו"ט, משא"כ הכא שצריך לעשות פעולה (הגעלת כלים) על מנת להתירו.

ואע"פ שהש"ך (שם ס"ק ח') כתב בשם המהרי"ל דטורח הגעלה נחשב להפסד מועט, וע"כ הסיק להחמיר ולהגעיל את כל הכלים, מ"מ הסיק הש"ך "דיש לחוש לדבריו במקום שאין הפסד מרובה". וכנאמר לעיל, פגיעה בהורים הרי זה נחשב להפסד מרובה, וע"כ יש להקל בדבר. ובפרט שהכלים אינם בני יומם וכל כלי שאינו בן יומו הרי הוא נותן טעם לפגם (עיין ש"ך שם). וכן הקל בכה"ג החכמת אדם (כלל נ"ג סעיף כ"ג) כשהכלי אינו בן יומו.

ב. כלי שנטרף והניחוהו בצד כדי להגעילו, ובטעות בישלו בו ההורים – אם המאכל שבושל אינו חריף א"כ הוא נותן טעם לפגם, ובדיעבד כשכבר בושל המאכל, הוא מותר באכילה, בתנאי שהכלי היה נקי, כמובא בשו"ע (יו"ד סי' קכ"ב א'–ג').

ג. לגבי הפרשת תרומות ומעשרות מהפירות והירקות – אם ההורים קנו את הפירות והירקות בחנות מפוקחת, יש לסמוך שהופרשו מהם תרו"מ. אך אם הוא חושש שמא קנו ההורים במקומות אחרים, א"כ יבקש מהוריו רשות להפריש תו"מ ויפריש מכל הפירות והירקות. ואם הירקות בושלו עם בשר (או ככל תבשיל) – אם נשארו בבית מאותם הירקות שלא בושלו, יפריש מהם ויכוון להפריש גם על הטעם הבלוע בבשר ובכלי שבו בושל. ואם לא נשאר מאותו ירק חי, יפריש מן הבשר עצמו, שהרי טעם הירקות בלוע בבשר, וקי"ל ש'טעם כעיקר'. ויקפיד לעשות זאת לפני שבת, שהרי בשבת אסור להפריש תו"מ דנחשב כמתקן.

ד. לגבי חשש ערלה – כיוון שרוב הפירות הנמכרים בשוק אינם ערלה, א"כ קי"ל ד'כל דפריש מרובא פריש', וכפי שפסק מרן השו"ע (יו"ד סי' רצ"ד סעיף י"ז) להתיר לבני א"י לקנות ענבים הבאים מכרמי הנוכרים, אע"ג שחלק מהם ערלה, משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו.

ואע"ג דערלה וכלאיים אינם בטלים אלא באחד ומאתיים, מ"מ כתב בשו"ת המבי"ט (ח"ג סי' קכ"ז) דהיתר 'כל דפריש מרובא פריש' מועיל גם לכלאיים וערלה, וכן פסק החיד"א בברכי יוסף (סי' רצ"ו ס"א) להתיר לקנות ירק מנכרים החשודים על הכלאיים, דאזלינן בתר רובא ורובם באים מחוץ לעיר שאין בהם חשש כלאיים.

ויש להוסיף עוד, את דעת המשנה למלך (מאכלות אסורות פ"י הי"א) שהביא את מה שכתבו התוס' (יבמות פ"א ע"א) דלמ"ד תרו"מ בזה"ז מדרבנן ה"ה שערלה וכלאי הכרם בזה"ז מדרבנן, וחזי לאיצטרופי לספק ספקא די"א דמועיל כל דפריש מרובא פריש אף בערלה דאורייתא, כפסק השו"ע לעיל, ואת"ל דאינו מועיל, שמא ערלה בזה"ז מדרבנן והוי ספק דרבנן לקולא.

וכן פסק להיתר החזון עובדיה (ט"ו בשבט עמ' כ"ו). ואע"ג דהוא כתב שהמחמיר תבוא עליו ברכה, מ"מ במקום שאם לא יאכל הוריו יפגעו מכך א"כ יש להקל במקום מצוות כיבוד הורים כנ"ל.

ה. אם הבן מגיע לבית הוריו בשבת, ולא יכול לעשר קודם לכן, יבקש מהוריו בע"ש להיות שליחים עבורו להפרשת תו"מ, ויאמר נוסח הפרשת תו"מ על תנאי, המופיע בספר שש"כ (מהד' חדשה פ"א סעיף כ') ויתכוון שהעתיד להיות מופרש לשם תרומות ומעשרות או חלה, יחול שמם עליהם בשבת, ובשבת יפריש בלא ברכה, כי זה ספק עיי"ש.

ואם אינו יכול לבקש מהוריו בע"ש להיות שליחים עבורו – אם רוב חנויות הירקות שבאזור מגורי הוריו מפוקחות, א"כ דין הפירות הרי הוא כדמאי, ובדמאי מועיל נוסח על תנאי גם בפירות שאינם שלו, ולכן יוכל להתנות את התנאי הנ"ל גם מבלי למנות את הוריו כשליחים, ויאמר בערב שבת את נוסח הפרשת תו"מ עם התנאי (המוזכר לעיל) ובשבת יפריש בצד ממה שאוכל בלא ברכה, ומאיליו יחול עליהם שם תרו"מ כפי שהתנה בערב שבת – כפסקו של הגרש"ז אורבך זצ"ל המופיע בשש"כ (פ"א הערה ק"א) עיי"ש.

ה. סיכום

א. דבר שהותר בדיעבד ע"י ביטול בשישים, או ברוב, או מדין נותן טעם לפגם וכיוצ"ב, אם זו הלכה מפורשת להיתר, כתבו הרמ"א והשל"ה והתורת האשם שאין מקום להחמיר, והמחמיר יצא שכרו בהפסדו וכאילו מערער על דברי חכמים (אא"כ מצינו דוגמאות בש"ס שהחמירו בדבר, למרות שמעיקר הדין מותר). והבני יששכר כתב שאף יש עניין לאוכלו דווקא, ורק במקום שהורה חכם, וחושש שמא טעה בשיקול הדעת רשאי להחמיר.

ב. ויש שחלקו וסברו שאף שדבר שהורה בו חכם להיתר – הרוצה להחמיר על עצמו שלא לאכול הרשות בידו והרי זה כחסידות, וכן משמע מדברי ה'איסור והיתר' הארוך.

ג. במקום שהחומרא יכולה להביא לידי קולא, יש לדקדק בדבר אם ראוי להחמיר או לאו, והחכם עיניו בראשו.

ד. על אף שנחלקו (בסעיף א' וב') אם יש עניין להחמיר בדבר שנתבטל וכדו' כשההלכה מבוררת להיתרא, מ"מ במקום מצוות כיבוד אב ואם נראה שהכול מודים שאין להחמיר, ויש לסמוך על דעת הפוסקים הנ"ל (סעיף א'), וע"כ מצווה לאכול.

ה. הורים שאינם שומרי מצוות, אך קיבלו על עצמם להקפיד על דיני הכשרות עבור ילדיהם ואורחיהם, וקונים מצרכים כשרים ודואגים להפריד בין כלי חלב לכלי בשר, מותר לסמוך עליהם ולאכול אצלם בביתם, כפסק האג"מ והתשובות והנהגות.

ו. במקום מצוות כבוד אב ואם יש לפסוק בכח דהיתרא עד כמה שניתן, כדי שלא יימנע בן מלאכול אצל הוריו – אף אם בביתו מקפיד שלא להקל בדבר.

